

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№12

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2025-yil, dekabr.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIK XAVFINI BOSHQARISHI.....	44
Baxromov Nodirjon Muxammadamin o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORI ISTE'MOLCHILARINI SEGMENTLASH USULI ASOSIDA DIVERSIFIKATSIYA KONSEPSIYASINI ISHLAB CHIQUISH.....	48
Maxmudova Aziza Pirmamatovna	
"INNOVATSION AGROTEKNOLOGIYALAR VA "YASHIL IQTISODIYOT" TAMOIYILLARI ASOSIDA G'ALLA YETISHTIRISH BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	53
Turayeva Gulizahro	
АНАЛИЗ ЦЕНОБРАЗОВАНИЯ НА ЗЕРНОВЫЕ ПРОДУКТЫ ПО ДАННЫМ МАРКЕТИНГОВЫМ ИСЛЕДОВАНИЯМ (НА ПРИМЕРЕ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ).....	57
Баҳриддинов Жаҳонгирбек Равшанжон ўғли	
KICHIK BIZNES RIVOJINI TA'MINLASHDA BOZOR INFRATUZILMALARINING AHAMIYATI.....	62
G'aniyev Botir Baxtiyorovich, Zakirova Gulnora Mirzaliyevna	
KICHIK SANOAT ZONALARI FAOLIYATINI SAMARALI BOSHQARISH METODOLOGIYASI VA YO'LLARI.....	67
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillaevich	
INNOVATION FAOLIYAT XARAJATLARINING BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	73
Mustafoev Akbar Mustafo o'g'li	
MAHSULOT DIVERSIFIKATSIYASI VA LOGISTIKA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA EKSPORT POTENSIALINI OSHIRISH YO'LLARI.....	78
Maxkamov Ibrayim, Jo'raboyeva Shohida Kamoliddin qizi	
REKLAMA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARI ROLI.....	83
Abduxalilova Laylo To'xtasinovna, Raxmonqulova Shahrizoda	
SIRKULAR IQTISODIYOTDA YOPIQ SIKL NAZARIYASINING ROLI.....	87
Sodikov Zokir Rustamovich	
YASHIL TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA MOLIYAVIY RAG'BATLAR VA ULARNING NATIJALARI.....	92
Axmadjonova Gulmira Xabibulla qizi	
MAMLAKAT IQTISODIYOTI RIVOJLANISHIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI.....	97
G'aniyev Baydulla Toshmurodovich	
АНАЛИЗ ПОДХОДОВ ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКОВ К РЕГУЛИРОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ ПРОДУКТОВ: СРАВНЕНИЕ УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКИ.....	101
Даулетиярова Шахло	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ УЗБЕКИСТАНА.....	109
Кадилова Хадича Тураевна	
XORIY MAMLAKATLARINING IQTISODIYOTNI UGLERODSIZLASHTIRISH STRATEGIYALARI: O'ZBEKISTON UCHUN TAKLIFLAR.....	115
D.X. Pulatov, F.E.Shamsiyev	
O'ZBEKISTONDA ISLOM MOLIYASI: MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	125
Sattorov Ixtiyor Ochilovich, Karimov Shohruh Yo'ldoshali o'g'li	
HISOB SIYOSATI TARKIBIY TUZILISHI MASALALARI.....	133
Botirova Raximaxon Abdujabbarovna	
QURILISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MOLIYAVIY TAHLILI.....	136
Musayeva Shoirazimovna	

KICHIK SANOAT ZONALARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH.....	144
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI PORTFELI TAHLILI.....	149
Madraximov Ilxom Kamilovich	
FOYDA SOLIG'INING O'ZIGA XOS MUAMMOLI JIHATLARI.....	154
Zaripov Xusan Baxodirovich	
AGRAR SEKTORNI INNOVATSION MODERNIZATSIYA QILISHDA INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISH MODELLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	159
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQODLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	163
Jalilov Jamshid G'anijonovich, Safarov Zavqiddin Zokir o'g'li	
MINTAQA SANOAT TARMOG'I RIVOJLANISHINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI.....	168
Xayitboev Abror Quvondiqovich	
РОЛЬ СМЕШАННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ (BLENDED FINANCE) В ПОВЫШЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ: УРОКИ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН.....	174
Гулмаматова Дурдона Шерали кизи	
KORXONALARDA STRATEGIK BOSHQARUV.....	180
Musayeva Dilnoza Dilshatovna	
BANK TIZIMIDA MARKETING AHAMIYATI VA BANK MARKETINGI.....	184
Usubjonov Zaxriddin Vasliddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN XORJIY KREDIT MABLAG'LARINI JALB KILISH HUQUQIY JIHATLARI.....	189
Qulliyev Anvar Zayniddinovich	
TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYALASH SHAROITIDA CHAKANA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	194
Alimov Umid O'ktambayevich	
MAHSULOTLARNING RAQAMLI PASPORTI TIZIMINI JORIY ETISH OMILLARI VA TO'SIQLARI.....	200
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
KORXONALARDA FOYDA VA ZARARLARNI TAHLIL QILISHDA INNOVATSION METODLAR AHAMIYATI.....	207
Ernazarov Ortiq Eshnazarovich, Farog'at Xo'jabekova	
ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОСОСТОЯНИЕ, А ТАКЖЕ НОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ.....	212
Останов Эгамберди	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA INNOVASION TEXNOLOGIYALARNI INTEGRATSIYALASH: MOHIYATI VA RIVOJLANISH IMKONIYATLARI.....	218
Xakimova Xulkar Xamidovna	
QORAQALPOG'ISTON VA XORAZM OZIQ-OVQAT SANOATINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI HAMDA UNI YANADA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	224
Tleuov Niyetulla Raxmanovich	
OILAVIY KORXONALARNING IQTISODIY TIZIMDAGI O'RNI.....	230
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna, Rustamova Zarina Rustamovna	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MARKETING FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH VA BOSHQARISH MEXANIZMLARI.....	234
Sadikov Shoxrux Shuxratovich	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASI KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA RAQAMLI XIZMATLARNING AHAMIYATI.....	238
Asenbaeva Aydaygul Edenbaevna	
BARQARORLIK VA YASHIL MENEJMENT: ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR VA AMALIY AHAMIYATI.....	242
Djalilova Dilbar Abdikarim qizi	

HUDUDLARNING IQTISODIY SALOHİYATINI INNAVATSION-INVESTITSION BOSHQARISH STRATEGIYASI VA MEXANIZMI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	247
Maqsudova Malohatxon Maqsudovna, Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BUDJETINI 2026-YILGI SOLIQ SIYOSATINING TAHLILI VA XALQARO SOLISHTIRMA YONDASHUVI	251
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
O'ZBEKISTON MINTAQALARIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	256
Mamataliyeva Dilnoza Raxmonovna	
TRANSFORMATSIYALASHUV SHAROITIDA INVESTITSİYALAR SHAKLLANISHI VA ULARNI SAMARALI BOSHQARISH YO'NALISHLARI	259
To'rayev Jasurali To'rayevich	
O'ZBEKISTONDA SAVDO TASHKILOTLARINING FAOLIYATI VA RIVOJLANISH HOLATI	264
B. Sulaymonov	
NAMANGAN VILOYATIDA "YASHIL IQTISODIYOT" MODELIGA O'TISH JARAYONIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY FAOLLIGI	270
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA "YASHIL" IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	274
Xoshimov Pazliddin Zuxurovich	
KICHIK BIZNES ORQALI ISH O'RINLARINI YARATISH STRATEGIYALARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	278
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
MAMLAKATIMIZDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	283
Quryozov Sardorbek Sharifboevich	
РАЗРАБОТКА И ПРИОРИТИЗАЦИЯ КЛЮЧЕВЫХ ИНДИКАТОРОВ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЛЯ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАНЕЛИ МОНИТОРИНГА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БОЛЬНИЦ: ЭКСПЕРТНАЯ ОЦЕНКА СО СТОРОНЫ РУКОВОДИТЕЛЕЙ МЕДУЧРЕЖДЕНИЙ	290
Шухратов Мамуржон Шухрат угли	
MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYAT ORGANLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHQARISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	297
Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li	
BANK TIZIMINING BARQAROR MOLIIYAVIY RIVOJLANISHINI TA'MINLASH VOSITALARI	303
Sadikov Iskandar Gayratovich	
ЗЕЛЕНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ В ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	308
Халиков С. Х.	
HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA KICHIK BIZNESNI ROLI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH CHORALARI	313
Ergashev Jamshid Jamoliddinovich	
ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС СТАНОВЛЕНИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ	317
Мажидова Фарангиз Фуркатзода	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	321
Isakov Oybek Jamoliddinovich	
NORASMIY KOOPERATSIYA MUNOSABATLARINING FERMER XO'JALIKLARI YETISHTIRGAN MAHSULOT MIQDORIGA TA'SIRINI BAHOLASH	325
Ismoilov Azamat	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA FOIZ RISKINI BOSHQARISH AMALIYOTI	332
Seitnazarov Daniyar Baxadirovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA SUT VA SUT MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLOVCHI KORXONALAR FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	341
Normuradov Nurbek Sunatilloevich	
"AYOL RAHBARLAR: RAHBARLIK SALOHİYATI VA ISH JOYIDA TENGLIK" FRANSIYA DAVLATI TAJRIBASI ASOSIDA	346
Abduraxmonova Feruzabonu	

QISHLOQ XO'JALIGIDAGI KLASSTERLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	352
Dildora Yuldasheva	
TIJORAT BANKLARINING DEPOZIT BAZASINING YETARLILIGINI TA'MINLASH YO'LLARI	359
I.J. Isakov	
OLIY TA'LIM SIFATINI OSHIRISH VA IQTISODIY DIAGNOSTIKA O'TKAZISHNING XORIJ TAJRIBASI.....	363
Xo'jaxonov Ma'rufxon Xamidxonovich, Axmedov Oybek Turg'unpulatovich	
INKLYUZIV TA'LIMNI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI YECHISH YO'LLARI.....	369
Egamberdiyeva Dilorom Botir qizi, Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
"KREATIV IQTISODIYOT" HAMDA "TURIZM" TUSHUNCHALARINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	374
Abdurasulov Shovqiddin Erkin o'g'li	
THE STRATEGIC ROLE OF THE INDUSTRIAL SECTOR IN THE NATIONAL ECONOMY AND DEVELOPMENT FACTORS.....	380
Rakhimov Bakhromjon Ibroximovich	
INVESTITSIALARNI MOLIYALASHTIRISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	386
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	
GLOBAL INCOME INEQUALITY IN 2024: CAUSES, PATTERNS, AND CONSEQUENCES.....	393
Ilhomjonov Jaxongir Alisher o'g'li	
ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СВОБОДНО ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОНАХ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	401
Шарифходжаев Шавкат Окилович, Ачилова Ширин Шавкат кизи	
O'ZBEKISTON KON-METALLURGIYA SANOATI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA HOZIRGI HOLATI	407
Ergashov Botirjon Ergashovich	
PENSIYA JAMG'ARMASIDA DAVLAT BUDJETI TRANSFERTLARI ULUSHI HAMDA UNING XORIJ TAJRIBASI	415
Sherjonov Doniyor Saparbayevich	
O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARINI QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAN FOYDALANIB MOLIYALASHTIRISHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI.....	419
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BO'YICHA FIRIBGARLIKLAR: MEXANIZMLARI, SABABLARI VA ULARNI OLDINI OLISH YO'LLARI.....	425
Eshkarayev Bobir Chariyevich	
TOG' VA TOG'OLDI HUDUDLARIDA QISHLOQ XO'JALIGINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	431
Abdulxayeva Gulshan Maxmudovna	
TURIZM SOHASINING IJTIMOIIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA).....	435
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
SANOATDA IQTISODIY MOLIYAVIY HISSOBOTLAR XALQARO STANDARTLARINI RAQOBATBARDOSH KORPORATIV STRATEGIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA QO'LLASH.....	442
Turaboev Ibroxim Ismoil o'g'li	
ФОНДИРОВАНИЕ И СТРАХОВАНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ АПК: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ	447
Дурманов Акмал Шаймарданович	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI RIVOJLANISHINING STATISTIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	456
Atajanova Guli Maxsudbekovna	
JAHON MOLIYAVIY BOZORLARI BARQARORLIGIGA GLOBAL IQTISODIY INQIROZLAR VA GEOSIYOSIY OMILLARNING TA'SIRI HAMDA ULARNI BOSHQARISH STRATEGIYALARI	462
Abdurazakova Nargiza Rixsibayevna	

QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH VA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQRISHDA BOSHQARUV QARORLARINING IQTISODIY TAHLILI.....	467
Mamadiyarov Dilshad Uralovich	
PAXTA TOZALASH KORXONALARINING TARKIBIY BO'LINMALARIDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	474
Murodov Orif Jumayevich, G'ulomov Xaydarbek Ilyos o'g'li	
BARQAROR KELAJAK SARI: MAMLAKATDA EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI MUSTAHKAMLASH	482
Abdullaev Shavkatjon Maxmudillaevich	
ZAMONAVIY IQTISODIY SHAROITLARDI KORXONALARNING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH	487
Abdulakimova Moxina Farxod qizi	
UMUMIY OVQATLANISH SHAHOBCHALARINING FAOLIYATI SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH.....	493
Amiriddinova Muslima Zayniddin qizi	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA MIJOZLAR EHTIYOJINI O'RGANISH VA XIZMAT SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION YONDASHUHLARI	498
Babayeva Lola Ibragimovna	
MINTAQADA TARIXIY VA MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHDA DAVLAT HAMDA XUSUSIY SHERIKCHILIK TIZIMIDAN FOYDALANISH	504
Xusanov Chari Kadirovich	
PROSPECTS FOR IMPROVING INFRASTRUCTURE FOR SMALL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.....	509
Botirova Xulkar Olimjonovna	
THE IMPACT OF AGRICULTURAL CLUSTERS ON FOOD SECURITY AND MACROECONOMIC STABILITY	514
Sherkulov Shohruh Erkin ugli	
OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISSIQXONA IQTISODIYOTINI O'RNI VA NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR	520
Otavullaev Sukhrob Sa'dullo o'g'li	
IJTIMOII AHAMIYATI YUQORI LOYIHALARNI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	524
Taspanova Ayzada Kenjebayevna	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA RAQOBAT STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	529
Sharopova Nafosat Radjabovna, Jamolova Aziza	
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARIDA ISTE'MOLCHILARNING XULQ-ATVORINI O'RGANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	537
Sultonova Zulxumor, Bobojonov Baxrombek Ro'zimovich	
INTERNATIONAL TRADE BETWEEN INTEGRATION AND ISOLATION: INNOVATION AND UNCERTAINTY IN A FRAGMENTING GLOBAL ECONOMY.....	542
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QO'NG'IROT TUMANIDA SIGIRLAR BOSH SONINING PROGNOZ KO'RSATKICHLARI	548
Sabit Gabbarov	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTINI OSHIRISHDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	552
Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, Xo'janova Husnora	
O'ZBEKISTONDA IQTISODIY O'SISH SIFAT OMILLARINING TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	558
Bustonov Mansurjon Mardonakulovich	
ОБЩАЯ КОНЦЕПЦИЯ СТАБИЛЬНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ.....	567
Зайналов Джахонгир Расулович	
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКОВ КАПИТАЛОВ	571
Хотамкулова Мадина Санжар кизи, Зайналов Джахонгир Расулович	

IPOTEKA KREDITI MEKANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA AMALIY ISHLAR TAHLILI	576
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
KORXONALARDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	581
Abdurashidova Nigora Alisherovna, Abduqodirova Donoxon	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA ISHLAB CHIQRISH SALOHİYATINI OSHIRISH OMILLARI VA MEZONLARI	588
Jumanov Ruslanbek Bobojanovich	
O'ZBEKISTONIDA MEHNAT BOZORINING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASI VA UNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI	592
Rasulev Alisher Fayziyevich, Qodirov Asliddinxo'ja Mahammadjon o'g'li	
STUDY OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF GREEN BONDS, ECOLOGICAL LOANS, AND GREEN INVESTMENT FUNDS, AS WELL AS THEIR IMPORTANCE IN THE FINANCIAL SYSTEM.....	595
Avazov Azizbek Ashurali o'g'li	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK TERMINOLOGIYASINING ILMIY-TAHLILII TALQINI.....	603
Aripov Oybek Abdullayevich	
O'ZBEKISTONDA MEHNAT BOZORINING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASI VA UNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI.....	608
Rasulev Alisher Fayziyevich, Qodirov Asliddinxo'ja Mahammadjon o'g'li	
FERMER XO'JALIKLARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI TASHKIL ETISH VA OPTIMALLASHTIRISH.....	611
Kdirbaev Amir Marat uli	
ITALIYA VA YAPONIYADA DAVLAT QARZINING UZOQ MUDDATLI BARQARORLIGI: FISKAL QOIDALAR VA QARZ BOSHQARUVI STRATEGIYALARINING QIYOSIY TAHLILI.....	614
Abdurahimov Abror Zafarovich, L.M. Tashpulatova	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ: ВОЗМОЖНОСТИ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	621
Камалова Малика Низамовна, Очилов Акрам Одилович	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING ISHSIZLIK DARAJASIGA TA'SIRINI IFODALOVCHI ASOSIY OMILLAR	626
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li	
GLOBAL XAVFLARNING KESKINLASHUVI SHAROITIDA QAYTA SUG'URTANI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	631
Norov Zarif Shamsiddinovich	
INNOVATSION SUG'URTA XIZMATLARINI JORIY ETISH ORQALI IXTIYORIY SUG'URTA XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	638
Xayitov Nodirjon Uzokovich	
VOSITACHILIK XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLAR AUDITI SIFAT NAZORATI.....	652
O.Q. Qo'shmatov	
AUDITORLIK XULOSASINI SHAKLLANTIRISHDA MATEMATIK MODELLARDAN FOYDALANISH MASALALARI	657
I.Qo'ziyev, F.Ochilov	
MAJBURIYATLAR HISOBINING NAZARIY ASOSLARI.....	664
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
ВОПРОСЫ РЕОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СЕЛЬКОМ ХОЗЯЙСТВЕ	669
Розиков Жалил Жалолович	
TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR AUDITINI O'TKAZISH TARTIBI.....	678
M.Xayitboyev	
USTAV KAPITAL HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	683
Inomjon Sherimbetov	
QISHLOQ XO'JALIGIDA KOOPERATIVLARNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI	688
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	

EKSPORT BOZORLARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHDA MOLIVAVIY RAG'BATLARNING ROLI	694
Galiyev Tohir Fazliddinovich	
ZAMONAVIY LOGISTIKA TIZIMIDA MARKETING STARTEGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	700
Abduqodirova Umida G'ayrat qizi	
QASHQADARYO URBANIZATSIYALASHGAN HUDUDLARIDA AGLOMERATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI OMILLAR	706
Nazarova Feruza Usmonovna	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN ALOQA KORXONALARINI KREDITLASHNING ZARURLIGI HAMDA IQTISODIY AHAMIYATI.....	713
Shaymatov Mansur Jo'rabaevich	
MOLIVAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIVAVIY AKTIVLARNI TAN OLISH	720
Odiljonova Oybachin Fayzullo qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION TRANSFORMATSIYA BARQARORLIGINI BAHOLASH	724
Sanetullaev Aybek Esbosinovich	
XALQARO AVTOMOBIL ISHLAB CHIQUVCHI KOMPANIYALARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	728
Xidoyatov Mirsaid Mirmuhsunovich	
ENSURING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: STRATEGIES FOR RESILIENCE IN AN ERA OF DECLINING RESOURCES AND RISING EXPECTATIONS.....	734
Inomiddin Imomov	
"YASHIL" TEXNOLOGIYALARNI IQTISODIY RIVOJLANISHGA INTEGRATSIYA QILISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	744
Miraxmedova Maftuna Ibragimovna	
ИНТЕГРАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	751
Алиева Эльнара Аметовна	
AHOLI DAROMADLARI VA ULARNING SHAKLLANISH MANBALARI.....	756
So'fiyeva Xusniya Soxibjonovna	
НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ И РАЗВИТИЮ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ	760
Назарова Гулчебра Нурмуханбетовна	
СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ ПО ОЦЕНКЕ ЭКСПЛУАТАЦИОННОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МАЛОМОЩНЫХ СЕТЕВЫХ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКИХ СТАНЦИЙ	766
А.Р. Кудратов	
IJTIMOIIY XIZMATLAR KO'RSATISH JARAYONIDA TASHKILIIY VA IQTISODIY MUNOSABATLAR	775
Berdiyeva Nafisa Qahramonovna	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION BIZNESNI BOSHQARISH VA YANGI TEXNOLOGIYALAR ORQALI SAMARADORLIKNI OSHIRISH	780
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
GRUZIYA TAJRIBASIDA BARQAROR TURIZMNI TA'MINLASHNING TASHKILIIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI VA ULARNING O'ZBEKISTON SHAROITIDA QO'LLANILISHI	786
Suyunova Dilnoza Mexridin qizi	
INNOVATSION FAOLIYATNING MINTAQADA XIZMAT KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISHDAGI XUSUSIYATLARI	790
Fayziyeva Shirin Shodmonovna	
QORAQALPOG'ISTON HUDUDIDA ETNOGRAFIK TURIZM KLASSTERINI SHAKLLANTIRISHNING IQTISODIY OMILLARI	795
Kunnazarova Orazxan	
MAMALAKATIMIZ IMPORTI VA EKSPORTIDA KICHIK BIZNESNING ULUSHI	798
Jo'rayev Ilhomjon Kamolidinovich	
YEVROOBLIGATSIYA VA UNING AKSIYADORLIK JAMIYATLARI TOMONIDAN EMISSIIYASI	807
Avezov Ibrohim Ilxomovich	

IQTISODIYOTDAGI INNOVATSION O'ZGARISHLAR SHAROITIDA TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	808
Xonkeldiyeva Komilaxon Ravshanjon qizi	
SPORT ANJOMLARI SANOATIDA INNOVATSION JARAYONLARNI TIZIMLASHTIRISH MODELINING ZARURATI.....	813
Xamraqulov Ixtiyor Baxtiyorovich	
GREEN MARKETING STRATEGIES AND THE APPLICATION OF NEUROMARKETING METHODS IN THEIR DEVELOPMENT.....	819
Samadov Asqar Nishonovich, Latipova Go'zal	
OZIQ-OVQAT SANOATIDA KICHIK KORXONALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	825
Mavlanova Barchinoy Shonazar qizi	
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA INVESTITSİYALAR AHAMIYATINING EMPERIK TAHLILI	831
Nazarova Ra'no Rustamovna, Najmiddinov Yahyo Fazliddin o'g'li	
YASHIL TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA MEHMONXONALAR ROLI: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR.....	840
Raxmonova Nigina Anvarovna	
IJTIMOII SIYOSAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI: O'ZBEKISTONNING AMALIY YONDASHUVI VA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	844
Bafojev Farrux Jo'raqulovich	
AHOLI IJTIMOII HIMOYASINI KUCHAYTIRISH MUAMMOLARI	852
Ulashev Xubbim Askarovich	
YASHIL TA'LIM RIVOJLANISH BOSQICHLARI: YAPONIYA MISOLIDA	856
Raxshona Nabibullayeva	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON SAVDONING MINTAQA IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI.....	861
Mo'minov Yahyobek Shokirjon o'g'li	
TUROPATORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	865
Toshev Akmal Salimovich	
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MINTAQADA AHOI DAROMADLARINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	874
Quldasheva Maftuna Musurmon qizi	
ФАКТОРЫ И МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	878
Алиева Эльнара Аметовна, Рахматхонов Саидодилхон Расулхон угли	
МЕХАНИЗМЫ УСТОЙЧИВОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В СТРАНАХ С РАЗВИВАЮЩЕЙСЯ ЭКОНОМИКОЙ: РОЛЬ ESG-ИНСТРУМЕНТОВ, ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ РЫНКА ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКИСТАНА И МАЛАЙЗИИ.....	884
Нарзуллаева Мехрангиз Ақобировна	
DORIVOR O'SIMLIKLA SAVDOSIDA QIYMAT ZANJIRI TAHLILI: IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH OMILLARI.....	893
Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'ZBEKISTON VA TURKMANISTON O'RTASIDAGI SAVDO AYLANMASI TAHLILI	899
Voxidova Mehri Xasanovna	
GLOBAL KOMPANIYALARDA RAQAMLI MENEJMENTNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	905
Axmedov Sardor Shuxrat o'g'li	
IQLIM O'ZGARISHLARI VA GLOBALLASHUV SHAROITIDA EKOLOGIK-HUQUQIY TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH.....	912
Jumanazar Xolmuminov	
YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING JAHON TAJRIBASI	916
Kalandarova Elnura Muzaffar qizi	
INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA HUDUDLARNING INVESTITSİYAVIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	921
Rahmatullayev Bobir Chorshamiyevich	

FINANCING WATER RESILIENCE: A FEASIBILITY ANALYSIS OF SOVEREIGN BLUE BOND ISSUANCE IN UZBEKISTAN.....	926
Yakubov Jakhongir	
УКРЕПЛЕНИЕ ПАРТНЁРСТВО И СОЗДАНИЕ ЕДИНСТВЕННОГО ЭНЕРГОРЫНКА В УЗБЕКИСТАНЕ	929
Каримова Нуржохон Олим кизи	
ИННОВАЦИОННАЯ ЗРЕЛОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР РОСТА ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ КОМПЛЕКСНОЙ МОДЕЛИ	935
Алиева Эльнара Аметовна, Табаков Евгений Сергеевич	
"BUDJET JARAYONLARIDA XAVFLARNI ANIQLASH VA BAHOLASH: ICHKI AUDIT YONDASHUVLARI"	941
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna, Nishonxo'djaev Bekzod Baxodir o'g'li	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA DAVLATNING ROLI	947
Raximov Baxromjon Ibroximovich	
O'ZBEKISTONDA SUT SEKTORINING QIYMAT ZANJIRINI SANOATLASHTIRISH MUAMMOLARI.....	951
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
STRATEGIK BOSHQARUV HISOBIDA XARAJATLAR HISOBİ VA KALKULYATSIYA TIZIMLARINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	955
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi	
АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ	961
Ариф Мустафаев	
ФАКТОРЫ ВЛИЯЮЩИЕ НА ИЗМЕНЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	968
Ишонкулова Феруза Асатовна	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION HUQUQIY SIYOSATIDA GLOBAL REYTINGLARNING NORMATIV-HUQUQIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	974
Gavhar Bekturodova Adham qizi	
XALQARO MOLIYA BOZORIDA KREDIT RISKINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI VA RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.....	981
Ochilova Xusniya Olim qizi, Yuldasheva Umida Asanaliyevna	

XALQARO MOLIYA BOZORIDA KREDIT RISKINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI VA RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Ochilova Xusniya Olim qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Magistratura va kechki ta'lim fakulteti magistranti

Ilmiy rahbar:

Yuldasheva Umida Asanaliyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
Xalqaro moliya kafedrası professori, iqtisodiyot fanlari doktori,

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro moliya bozorida kredit riskini baholashning zamonaviy yondashuvlari, raqamli texnologiyalar rivojining ta'siri hamda global moliyaviy integratsiya sharoitida risklarni boshqarish tizimi evolyutsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda kredit riskini aniqlash, o'lchash va kamaytirishda qo'llanilayotgan ilg'or amaliyotlar – takomillashgan kredit skoring modellar, bank tizimidagi stress-testlash jarayonlari, shuningdek, kutilayotgan zarar (Expected Loss – EL) va kutilmagan zarar (Unexpected Loss – UL) metrikalarining ustunliklari yoritiladi. Shuningdek, maqolada sun'iy intellekt, mashinaviy o'qitish va "Big Data" texnologiyalarining kredit riskini boshqarish samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi. Ushbu texnologiyalar asosida kredit portfellarining xavf darajasini baholash, yuqori xavfli qarz oluvchilarni erta aniqlash hamda qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kredit riski, xalqaro moliya bozori, risklarni boshqarish, kredit skoring, PD, LGD, EAD, Basel III, stress-test, Monte-Karlo simulyatsiyasi, sun'iy intellekt, Big Data, kredit portfeli, moliyaviy barqarorlik, raqamli moliya.

Abstract. This article examines modern approaches to credit risk assessment in the international financial market, the impact of digital technology development, and the evolution of risk management systems under conditions of global financial integration. The study highlights advanced practices in identifying, measuring, and mitigating credit risk, including enhanced credit scoring models, stress-testing procedures in the banking system, and the advantages of expected loss (EL) and unexpected loss (UL) metrics. Special emphasis is placed on the role of artificial intelligence, machine learning, and Big Data technologies in improving the effectiveness of credit risk management. The paper analyzes opportunities for assessing credit portfolio risk levels, early identification of high-risk borrowers, and optimization of decision-making processes.

Key words: credit risk, international financial market, risk management, credit scoring, PD, LGD, EAD, Basel III, stress testing, Monte Carlo simulation, artificial intelligence, Big Data, credit portfolio, financial stability, digital finance.

Аннотация. В статье анализируются современные подходы к оценке кредитного риска на международном финансовом рынке, влияние развития цифровых технологий, а также эволюция систем управления рисками в условиях глобальной финансовой интеграции. В исследовании раскрываются передовые практики идентификации, измерения и снижения кредитного риска, включая усовершенствованные модели кредитного скоринга, процедуры стресс-тестирования в банковской системе, а также преимущества использования показателей ожидаемых потерь (Expected Loss – EL) и неожиданных потерь (Unexpected Loss – UL). Особое внимание уделяется роли искусственного интеллекта, машинного обучения и технологий Big Data в повышении эффективности управления кредитными рисками. Анализируются возможности оценки риск-профиля кредитных портфелей, раннего выявления заемщиков с высоким уровнем риска и оптимизации процессов принятия управленческих решений.

Ключевые слова: кредитный риск, международный финансовый рынок, управление рисками, кредитный скоринг, PD, LGD, EAD, Basel III, стресс-тестирование, моделирование Монте-Карло, искусственный интеллект, Big Data, кредитный портфель, финансовая устойчивость, цифровые финансы.

KIRISH

Kredit riski bugungi global moliya tizimining barqarorligi va uzluksiz faoliyat yuritishi uchun hal qiluvchi omillardan biri sifatida qaraladi. Jahon moliya bozorlarining yanada chuqurlashgan integratsiyasi, transchegaraviy kapital harakatlarining sezilarli darajada kengayishi, shuningdek, derivativlar, strukturalashgan moliyaviy instrumentlar va raqamli aktivlar kabi yangi moliyaviy vositalarning paydo bo'lishi risklarning turli segmentlar o'rtasidagi uzviy bog'liqligini yanada kuchaytirmoqda. Natijada kredit riskining shakllanish mexanizmlari murakkablashib, uni aniqlash, baholash va bashorat qilish jarayonlari avvalgidan ko'ra kengroq analitik yondashuvlarni talab etmoqda.

Global iqtisodiy jarayonlarning o'zgaruvchanligi, geosiyosiy beqarorlik, foiz stavkalari dinamikasi hamda moliyaviy bozorlardagi volatillik kredit portfellariga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy tashqi omillar sirasiga kiradi. Shu nuqtai nazardan, kredit riskini samarali boshqarish nafaqat alohida banklar va moliyaviy institutlar, balki butun xalqaro moliyaviy tizim barqarorligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Bugungi kunda kredit riskini baholashning an'anaviy yondashuvlari – moliyaviy ko'rsatkichlarga asoslangan tahlil, qo'lda amalga oshiriladigan ekspert baholash tizimlari yoki klassik risk-metrik modellar – kompleks risk muhitini to'liq qamrab ololmaydi. Shu bois banklar va moliyaviy institutlar zamonaviy skoring modellarini, mashinaviy o'qitish asosidagi algoritmlarni, kutilayotgan zarar (EL) va kutilmagan zarar (UL) konsepsiyalarini, shuningdek, ko'p stsenariyli stress-testlash mexanizmlarini qo'llash orqali baholash jarayonini yanada takomillashtirib bormoqda.

Raqamli transformatsiya jarayonining jadallashuvi kredit riskini boshqarishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, sun'iy intellekt, "Big Data", real vaqt rejimidagi monitoring tizimlari hamda alternativ ma'lumotlar manbalari (masalan, tranzaksiya faolligi, raqamli izlar, iste'molchilar xatti-harakati haqidagi ma'lumotlar) kreditga layoqatlilikni aniqlashda yanada aniq va moslashuvchan yondashuvlarni qo'llash imkonini bermoqda.

Shu sababli kredit riskini baholashning zamonaviy mexanizmlarini ilmiy-nazariy asosda takomillashtirish, ularni innovatsion texnologiyalar asosida optimallashtirish hamda xalqaro amaliyot talablariga moslashtirish hozirgi davrda moliyaviy boshqaruvning eng dolzarb masalalaridan biri sanaladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Professor D. Duffiening ilmiy tadqiqotlarida kredit riskini baholashda bozorga asoslangan va intensivlik (intensity) yondashuvlari muhim deb hisoblanadi. U ilg'or affayn jarayonlarga asoslangan modellar orqali kredit spreadlari va CDS bozorlaridan olingan ma'lumotlardan riskni kvantifikatsiyalashda foydalanishni taklif qiladi; bu banklar uchun xatarni real vaqt rejimida kuzatish va stress-testlarni takomillashtirishga xizmat qiladi. Duffie, shuningdek, likvidlik va bozor strukturasining bank xavfsizligiga ta'sirini tahlil qilib, tizimli xavfni hisobga oluvchi modellarga urg'u beradi [1]. Uning yondashuvi tartibga solish (Basel) talablarini bozor ma'lumotlari bilan integratsiyalashni rag'batlantiradi.

Xorijiy olim D. Landoning ilmiy qarashlarida kredit riskining statistik va strukturaviy yondashuvlari o'rtasidagi farq hamda ularni birgalikda qo'llash muhimligi ta'kidlanadi. Lando PD (probability of default), LGD va EAD kabi parametrlarni baholashda intensivlik (hazard rate) modellari va reyting o'tishlariga (rating transitions) asoslangan usullarni muvofiqlashtirish zarurligini ko'rsatadi; bu esa kredit portfellarining vaqt bo'yicha dinamik xatarini tushunishda samarali hisoblanadi. U model parametrlarini baholash va empirik verifikatsiyaga katta e'tibor qaratib, modellashtirishdagi noaniqliklarni hisobga olishni tavsiya etadi [2]. Landoning ishlarida Monte-Karlo simulyatsiyasi va bog'liq defolt (dependent default) modellari kredit portfelini stress-test qilishda keng qo'llaniladi.

Professor R.C. Mertonning ilmiy izlanishlarida strukturaviy modellar, xususan, Merton modeli korporativ qarz bo'yicha defolt ehtimolini kapital tuzilmasi va aktivlar qiymatining o'zgaruvchanligi orqali baholashning nazariy asosini yaratadi. U kompaniya kapitalini opsion sifatida talqin qilib, bozorga asoslangan ko'rsatkichlardan foydalanish orqali kredit riskini kvantifikatsiyalash mumkinligini amaliy jihatdan isbotladi; bu banklar va reyting agentliklari uchun qo'shimcha axborot signallarini taqdim etadi. Mertonning yondashuvi kredit spreadlari, qaytarilish darajasi (recovery rate) va bozor likvidligi omillarini integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi, shuningdek, modelning cheklovlari va asosiy taxminlariga e'tibor qaratadi [3]. Ushbu konseptual asos Basel me'yorlariga mos ravishda bozor va ichki modellarni joriy etishda muhim ta'sir ko'rsatgan.

Yana bir xorijiy olim R. Contning ilmiy qarashlarida kredit va tizimli risklarni baholashda tarmoq (network) tuzilmalari, likvidlik va solvensiya integratsiyasi hamda stoxastik jarayonlarga asoslangan modellashtirish markaziy o'rin tutadi. Cont banklararo bog'liqlik va moliyaviy yuqum (contagion) mexanizmlarining tarqalishini matematik jihatdan tahlil qilib, stress-testlarda solvensiya va likvidlik jihatlarini birgalikda ko'rib chiqishni taklif etadi. Uning ishlari raqamli texnologiyalar va katta ma'lumotlar yordamida tizim darajasida monitoring va erta

ogohlantirish (early-warning) signallarini rivojlantirish imkoniyatlarini ham yoritadi [4]. Cont, shuningdek, Monte-Karlo va agentga asoslangan simulyatsiyalarni tizimli xavfni baholashda samarali vosita sifatida e'tirof etadi.

Mahalliy olimlardan PhD M.L. Iskandarovning ilmiy maqolasida tijorat banklarida kredit riskini baholash va boshqarishning zamonaviy usullari tahlil qilinadi. U Basel III talablari, stress-testlash amaliyoti, kredit scoring tizimlari, shuningdek sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini muhokama qiladi. Iskandarov tadqiqotida kredit risklarining banklarning moliyaviy barqarorligi va rentabelligiga bevosita ta'siri asoslab berilib, ularni samarali boshqarish strategik ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi [5]. Shuningdek, kredit riskini boshqarish tizimini takomillashtirish uchun amaliy yechimlar va ilg'or texnologiyalarni joriy etish zarurligi ko'rsatib o'tiladi.

Professor Z.T. Mamadiyarovning ilmiy maqolasida tijorat banklarida kredit riskini baholashda PD, LGD va EAD kabi parametrlarning statistik bahosi bankning umumiy risk profilini aniqlashda markaziy rol o'ynashi qayd etiladi. U kredit riskini boshqarish tizimini shakllantirishda stress-test metodlarini amaliyotga joriy etish, ichki reyting modellaridan hamda raqamli texnologiyalardan foydalanishni zarur deb hisoblaydi. Shuningdek, banklar kredit portfeli barqarorligini ta'minlash uchun kredit riskini monitoring qilishni real vaqt rejimiga o'tkazish, makroiqtisodiy omillarni tahlil qilish va kredit siyosati strategiyalarini integratsiyalash muhim ekanini ta'kidlaydi [6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada kredit riskini baholashning nazariy asoslari, xalqaro tajribasi va O'zbekiston bank tizimi sharoitida qo'llanilish xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, tadqiqot metodologiyasi zamonaviy ilmiy yondashuvlar, tizimli tahlil usullari va empirik ma'lumotlar bazasi asosida shakllantirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqotning ushbu bosqichida Asaka bank kredit portfelining hajmi, tarkibi va sifat ko'rsatkichlari chuqur iqtisodiy-statistik yondashuvlar asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar kredit portfelidagi o'zgarishlar nafaqat bank kredit siyosatining samaradorligini, balki umumiy makroiqtisodiy muhit barqarorligini ham aks ettirishini ko'rsatdi.

Asaka bank kredit portfeli so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, portfelning umumiy hajmi yilma-yil o'rtacha 12-15 foiz atrofida kengayib borgan. Kredit qo'yilmalari tarkibini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bankning kreditlash strategiyasi asosan korporativ segmentga yo'naltirilgan bo'lib, umumiy portfelning 70-75 foizi yuridik shaxslarga berilgan kreditlardan iborat. Buning asosiy sababi bankning tarixan yirik investitsion loyihalarni moliyalashtirishga ixtisoslashgani, shuningdek, iqtisodiyotning sanoat, transport va energetika kabi strategik sohalarini kreditlash orqali qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati bilan uzviy bog'liqligidir.

Korporativ kredit portfeli tarkibida quyidagi kredit turlari ustunlik qiladi:

- investitsion loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltirilgan kreditlar;
- eksport-import operatsiyalarini qo'llab-quvvatlovchi kreditlar;
- korxonalar aylanma mablag'larini to'ldirishga mo'ljallangan qisqa va o'rta muddatli kreditlar.

Mazkur kreditlarning iqtisodiyot rivoji uchun ijobiy ta'siriga qaramay, ularning yuqori ulushi kredit riskining konsentratsiyasini kuchaytirishi mumkin. Xalqaro reyting agentliklari (Moody's, Fitch) ham O'zbekiston bank tizimi uchun kreditlarning yirik korporativ mijozlar hissasida jamlanishini asosiy zaif jihatlardan biri sifatida qayd etib kelmoqda.

Kredit portfelining tarmoqlar bo'yicha diversifikatsiyasi o'rtacha darajada bo'lib, ayrim yillarda sanoat va qurilish sektorlarining ulushi 40 foizdan oshgan. Ushbu sohalarining yuqori kapital sig'imiga ega ekani va iqtisodiy sikllarga sezgirligi kredit riskining barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, xizmat ko'rsatish sohasi hamda iste'mol kreditlari ulushining pastligi portfelning umumiy diversifikatsiya darajasini cheklab qo'ymoqda.

Tahlil natijalari kredit portfelining miqdoriy o'sishi doimo sifat ko'rsatkichlarining yaxshilanishi bilan uyg'un kechmasligini ko'rsatdi. Kredit portfelining yillik o'sish sur'atlari bilan muddati o'tgan kreditlar (NPL) dinamikasi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud bo'lib, kredit hajmining jadal kengayishi kredit sifati pasayish xavfini kuchaytiradi. Ushbu holat 2020-2023 yillar oralig'ida ayniqsa yaqqol namoyon bo'lgan.

O'tkazilgan tahlillarga ko'ra, kredit portfelining jadal kengayishi quyidagi risklarning kuchayishiga olib kelishi mumkin:

- qarzdorlarning moliyaviy holatini baholash jarayonida yuqori sifatli ekspertizaga bo'lgan ehtiyojning keskin ortishi;
- kreditlash sur'atlari tezlashganda kredit riskining dastlabki bosqichlarda aniqlanmay qolish ehtimolining oshishi;

■ yirik kreditlarning ayrim sektorlar yoki alohida korxonalarda jamlanishi natijasida risk konsentratsiyasining kuchayishi.

Shu jihatdan, Asaka bank kredit portfeli bo'yicha amalga oshirilgan tahlillar kredit siyosatining strategik jihatdan to'g'ri yo'naltirilgan bo'lishiga qaramay, uning risk-sezgirlikni oshirish, diversifikatsiya darajasini yaxshilash hamda monitoring mexanizmlarini yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatdi (1-jadval).

1-jadval. Asaka bankning kredit portfeli ko'rsatkichlari va ularning MDH va rivojlangan bozorlar bilan solishtirilishi¹

Ko'rsatkich	Asaka bank (O'zbekiston)	MDH o'rtacha	Rivojlangan bozorlar (EU/USA)	Izoh
Korporativ kreditlar ulushi (%)	72	65-80	50-60	Asaka bank portfeli korporativga yo'naltirilgan
Iste'mol kreditlari ulushi (%)	18	10-25	30-40	Rivojlangan bozorlarda iste'mol segmenti yuqori diversifikatsiya beradi
Investitsion loyihalar ulushi (%)	40	35-50	25-30	Asaka bankda strategik loyihalar katta ulushni tashkil qiladi
NPL darajasi (%)	5,0	5-8	1-3	Asaka bank MDH o'rtacha ko'rsatkichlariga mos, rivojlangan bozorlar bilan solishtirganda yuqori
Diversifikatsiya indeksi*	0,65	0,6-0,7	0,8-0,85	Bankning portfel diversifikatsiyasi xalqaro standartga nisbatan past

*Diversifikatsiya indeksi – portfel tarkibidagi kredit turlarining nisbiy balansini ifodalaydi (1 ga yaqin bo'lsa diversifikatsiya yuqori).

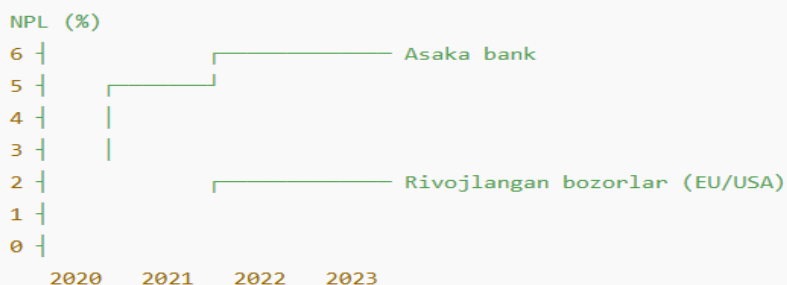
1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinishicha, Asaka bank kredit portfeli asosan korporativ mijozlarga yo'naltirilgan bo'lib, yirik investitsion loyihalarni moliyalashtirish va strategik tarmoqlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Mazkur holat milliy iqtisodiyotning rivojlanish siyosati bilan uyg'un bo'lsa-da, xalqaro tajriba bilan solishtirilganda portfel diversifikatsiyasi yetarli darajada emas. Rivojlangan moliya bozorlarida banklar korporativ va iste'mol kreditlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash orqali portfel riskini kamaytirishga erishayotgan bo'lsa, Asaka bankda iste'mol kreditlari ulushining pastligi portfelning konsentratsiya riskini oshirmoqda. Shu jihatdan, kredit portfeli diversifikatsiyasini kengaytirish milliy bank tizimi barqarorligini mustahkamlash uchun zaruriy choradir.

Empirik natijalar Asaka bankda muddati o'tgan kreditlar (NPL) darajasi 4,5-5,2 foiz oralig'ida tebranishini ko'rsatdi. Ushbu ko'rsatkich MDH mamlakatlari o'rtacha darajasiga mos bo'lsa-da, rivojlangan moliya bozorlariga nisbatan yuqoriroq hisoblanadi. NPL dinamikasining makroiqtisodiy omillarga sezgirlikni aniqlanib, inflyatsiya darajasi oshgan, foiz stavkalari ko'tarilgan va korxonalar rentabelligi pasaygan davrlarda problemali kreditlar ulushi ortgani kuzatildi. Bu holat kredit riskini boshqarishda kredit portfelining iqtisodiy sikllarga moslashuvchanligini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Logit va probit regressiya modellari natijalari kredit riskining asosiy determinantlari sifatida qarzdorning moliyaviy barqarorligi, likvidlik ko'rsatkichlari, qarz yuklamasi darajasi, garov ta'minoti sifati hamda kredit tarixini aniqladi. Olingan natijalar xalqaro ilmiy adabiyotlar bilan uyg'un bo'lib, PD-LGD-EAD tizimi asosida kredit riskini prognozlash imkonini beradi. Bankning mavjud ichki monitoring tizimi bilan solishtirilganda, avtomatlashtirilgan risk tahlili mexanizmlarining samaradorligini oshirish zarurati yaqqol namoyon bo'ladi.

Asaka bankning kredit riskini boshqarish tizimi qisman Basel III talablariga mos keladi: riskka sezgir aktivlar qiymati hisoblanadi, kapital yetariligi doimiy monitoring qilinadi hamda stress-testlash amaliyoti yo'lga qo'yilgan. Shu bilan birga, PD, LGD va EAD komponentlarini real vaqt rejimida avtomatlashtirilgan axborot tizimlari orqali hisoblash darajasi rivojlangan banklar amaliyotidan hali ortda qolmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish, Big Data va sun'iy intellekt elementlarini joriy etish kredit riskini kamaytirish, qaror qabul qilish sifatini oshirish hamda bank faoliyatini xalqaro standartlarga yanada moslashtirish imkonini beradi.

1 Asaka bankning rasmiy veb-sayti ma'lumotlari hamda muallif tadqiqotlari natijasida tayyorlandi.

1-rasm. NPL dinamikasi va xalqaro solishtirish (2020-2023-yillar kesimida)²

Empirik tahlillar Asaka bankda muddati o'tgan kreditlar (NPL) darajasi 2020-2023 yillar davomida 4,5-5,2 foiz oralig'ida tebranganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, rivojlangan moliya bozorlarida (Yevropa Ittifoqi va AQSh) banklar uchun NPL darajasi nisbatan barqaror bo'lib, 1-3 foiz oralig'ida saqlanib kelmoqda.

Natijalar yillar kesimida quyidagicha tavsiflanadi:

2020-2023-yillar davomida Asaka bankda NPL darajasi 4,5-5,2 foiz oralig'ida shakllangan bo'lsa, rivojlangan bozorlarda ushbu ko'rsatkich 1-3 foiz doirasida barqaror bo'lgan. Shuningdek, Asaka bankning NPL darajasi MDH mamlakatlari bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichlarga mos keladi, biroq rivojlangan bozorlar bilan solishtirganda nisbatan yuqori hisoblanadi. Mazkur tafovut kredit portfelining makroiqtisodiy shoklar va iqtisodiy sikllarga sezgiriligini aks ettiradi hamda kredit riskini boshqarishda portfelni yanada moslashuvchan va barqaror qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Kredit portfeli tarkibi (%)

C: Korporativ	72%
I: Investitsion	40% (korp. ichida)
R: Iste'mol	18%

2-rasm. Kredit portfeli tarkibining tarmoq bo'yicha ulushi (2023-yil ma'lumoti)³

2-rasmda Asaka bankning 2023-yil uchun kredit portfeli tarkibining tarmoq bo'yicha ulushi ko'rsatilgan. Tahlil shuni ko'rsatadiki, korporativ kreditlar portfelning asosiy qismini tashkil etadi. Iste'mol kreditlari nisbatan kichik ulushga ega bo'lsada, diversifikatsiya nuqtai nazaridan muhimdir. Shu bilan birga, investitsion loyihalarga ajratilgan kreditlar strategik ahamiyatga ega bo'lib, bankning uzoq muddatli rivojlanish rejalariga mos keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xalqaro moliya bozorida kredit riskini baholashning zamonaviy usullari va vositalari banklar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kredit skoring modellari, stress-testlar, kutilayotgan zarar (Expected Loss – EL) va kutilmagan zarar (Unexpected Loss – UL) kabi ilg'or metodlar kredit riskini aniqlash, prognozlash va minimallashtirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Ushbu usullar qarzдорlarning moliyaviy barqarorligini baholash, kredit portfeli sifatini monitoring qilish hamda kapitalni optimallashtirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt (AI) va Big Data tahlillari kredit riskini boshqarishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Real vaqt rejimida kredit skoringi va kredit portfelini monitoring qilish tizimlari yordamida banklar risklarni erta aniqlash va ularning oldini olish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Shu bilan birga, global moliya bozorlarining integratsiyalashuvi, transchegaraviy kapital oqimlarining kengayishi hamda yangi moliyaviy instrumentlarning joriy etilishi risklarning o'zaro bog'liqligini kuchaytirib, kredit riskini boshqarish tizimini yanada murakkablashtirmoqda.

Xalqaro tendensiyalar shuni ko'rsatadiki, kredit riskini boshqarish tizimi doimiy ravishda evolyutsiyaga uchramoqda: risk monitoringi, stress-testlash, kapital yetariligi va kredit portfelini diversifikatsiyalash mexanizmlari takomillashib bormoqda. Shu sababli banklar nafaqat milliy, balki xalqaro standartlarga moslashgan, integratsiyalashgan va raqamlashtirilgan risk boshqaruv tizimlarini shakllantirishga majburdir.

² Asaka bankining rasmiy veb-sayti ma'lumotlari hamda muallif tadqiqotlari natijasida tayyorlandi.

³ Asaka bankining rasmiy veb-sayti ma'lumotlari hamda muallif tadqiqotlari natijasida tayyorlandi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Integratsiyalashgan risk boshqaruv tizimlarini rivojlantirish – banklar kredit riskini baholash va monitoring qilish jarayonida mikro va makroiqtisodiy omillarni uyg'unlashtirgan kompleks tizimlarni joriy etishi lozim.
2. Raqamli texnologiyalarni keng qo'llash – Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida real vaqt rejimida kredit skoringini amalga oshirish, PD-LGD-EAD modellarini hisoblash va stress-testlash mexanizmlarini takomillashtirish tavsiya etiladi.
3. Xalqaro standartlarga moslashuvchanlikni oshirish – Basel III va boshqa xalqaro moliyaviy talablarga muvofiq kredit riskini boshqarish tizimlarini rivojlantirish, kapital yetarliligi va riskka sezgir aktivlarni baholash mexanizmlarini takomillashtirish zarur.
4. Kredit portfelini diversifikatsiyalash va risk konsentratsiyasini kamaytirish – korporativ va iste'mol kreditlari o'rtasidagi muvozanatni yaxshilash hamda turli tarmoqlarga kredit yo'naltirish orqali risklarning haddan tashqari jamlanishini cheklash maqsadga muvofiq.
5. Ilmiy yondashuv va xalqaro tajribani integratsiyalash – milliy banklar kredit riskini baholashda xalqaro amaliyotni chuqur o'rganib, uni milliy iqtisodiy sharoitga moslashtirish orqali moliyaviy barqarorlikni oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Umuman olganda, zamonaviy kredit riskini baholash usullari va vositalarini, shuningdek raqamli texnologiyalarni bank amaliyotiga joriy etish kredit portfelini barqaror va xavfsiz boshqarishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy standartlarga moslashuvchanlikni kuchaytirish va kredit portfeli diversifikatsiyasini oshirish banklarga risklarni minimallashtirish hamda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Duffie D. (2023). Fragmentation risks to the dollar-dominated international financial order. Keynote speech presented at the Asian Bureau of Finance and Economic Research (ABFER).
2. Lando D. (2005). Credit risk modeling: Theory and applications. Princeton University Press.
3. Merton R. C. (2007). Applying modern risk management to equity and credit analysis. CFA Institute Conference Proceedings Quarterly, 1, 18-28.
4. Cont R. (2007). Volatility clustering in financial markets: Empirical facts and agent-based models. In T. Lux, S. Reitz, & R. Samanidou (Eds.), Long memory in economics (pp. 289-309). Springer.
5. Iskandarov M.L. (2023). The process of monitoring loans allocated by banks to industrial enterprises and ways to improve it. Gwalior Management Academy Journal, 5, 1-10.
6. Mamadiyarov Z.T., & Karimov, K. I. (2024). Tijorat banklarida kredit riski va uni boshqarish usullari. Iqtisodiyot va moliya.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>